

Aan de hand van de museumvoorwerpen maken we een reis door het Romeinse rijk.

Stippel deze route uit op de kaart.

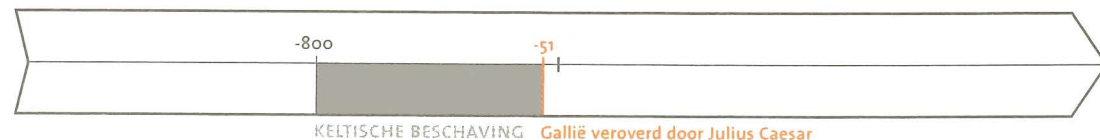
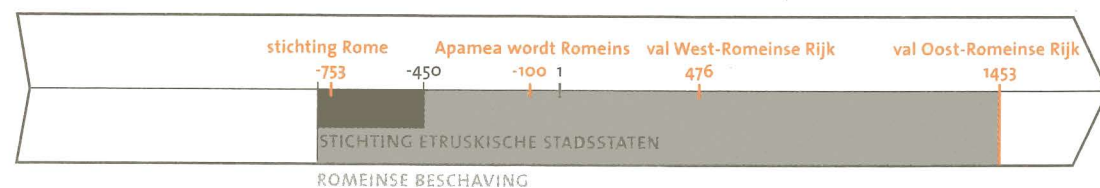
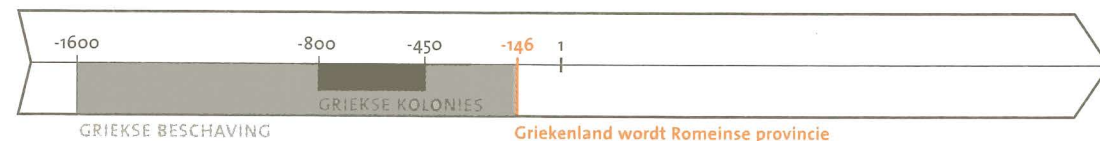
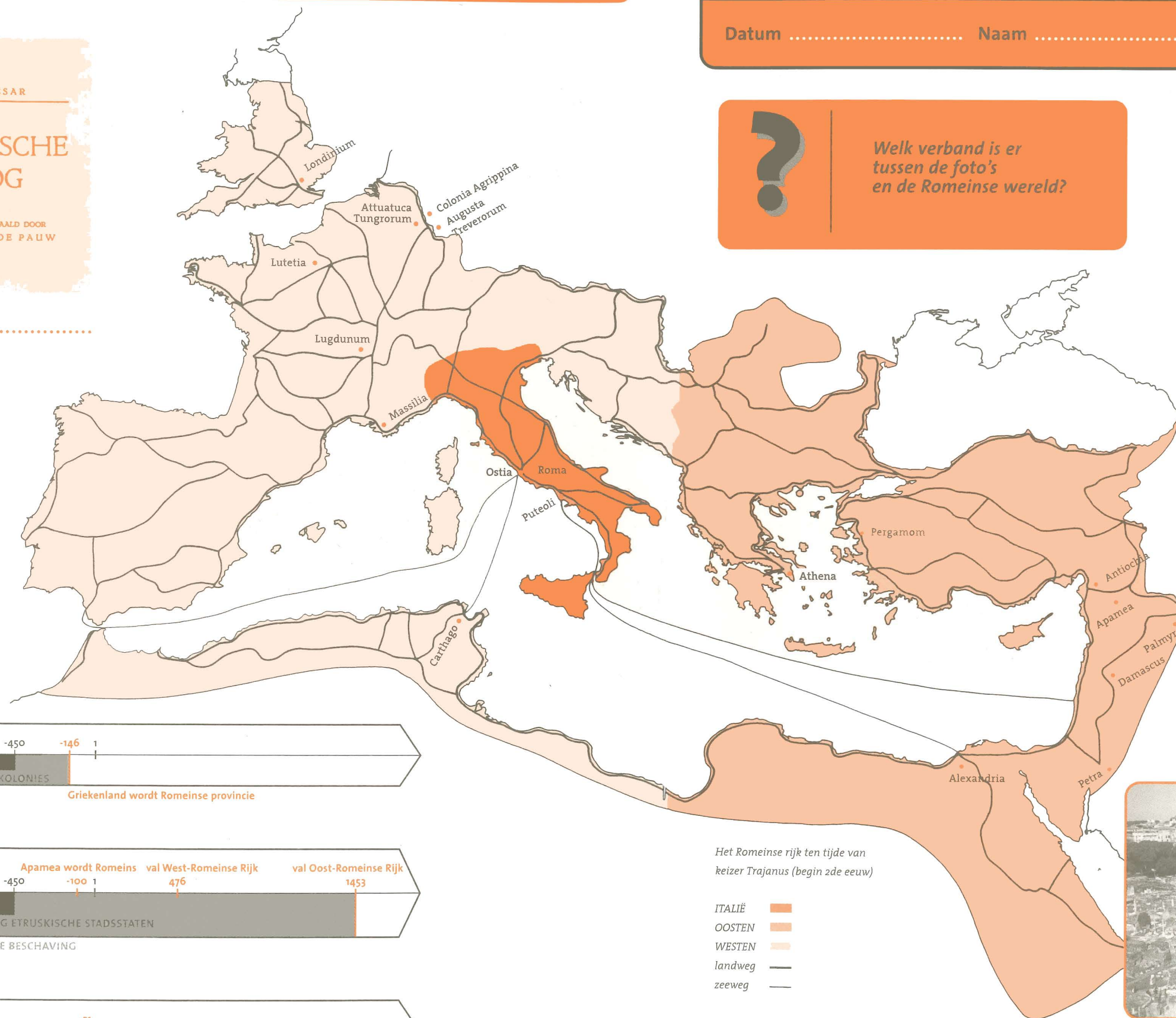
C. JULIUS CAESAR

DE GALLISCHE OORLOG

BOEK I EN II

IN HET NEDERLANDS VERTAALD DOOR
A. CLERCKX EN R. DE PAUW
Lic. klass. phil.

AVENUE DES
NERVIENS
LAAN

Het Romeinse rijk ten tijde van keizer Trajanus (begin 2de eeuw)

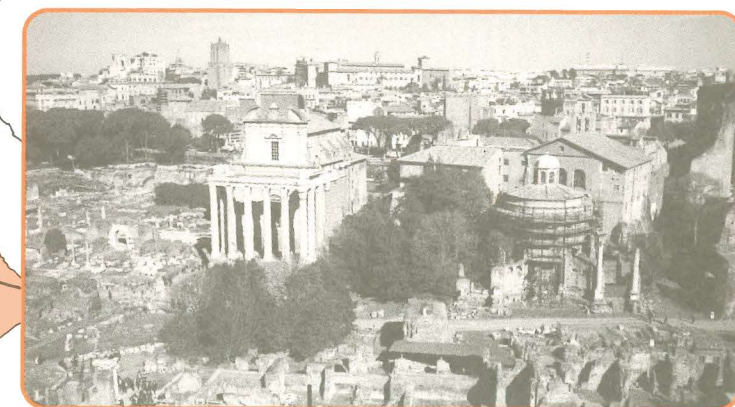
ITALIË
OOSTEN
WESTEN
landweg
zeeweg

Welk verband is er tussen de foto's en de Romeinse wereld?

JAAR
ANS
YEAR

ROME, DE EEUWIGE STAD

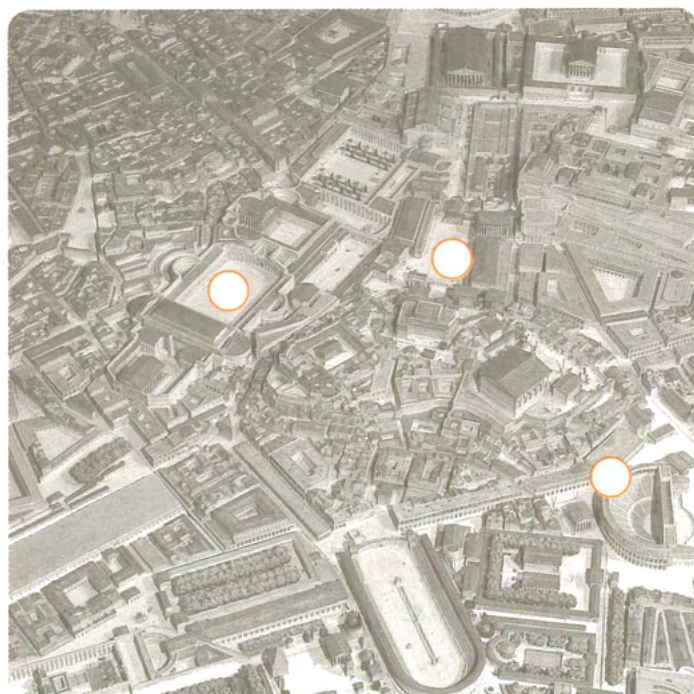
Volgens de legende werd Rome gesticht in 753 v. Chr. Van een kleine landbouwnederzetting groeide de stad uit tot de hoofdstad van het Romeinse rijk. Rome werd een wereldstad.

Standbeelden van beroemde mensen sierden de pleinen van het Oude Rome. Hun persoonlijke trekken, ook de minder fraaie, werden door de beeldhouwers in steen vastgelegd.

Waar spoelde, volgens de legende, het mandje met Romulus en Remus aan? Zet een kruisje op de foto. ▾

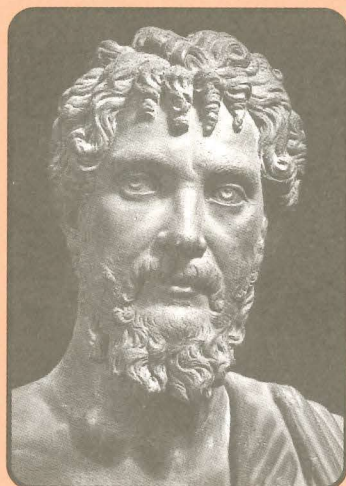

In de stad stonden grote gebouwen voor vermaak van het volk. In sommige kon je naar een – soms bloederig – spektakel kijken. Ook een volkse komedie of Griekse tragedie behoorden tot de mogelijkheden. Andere gebouwen waren voorbehouden voor ontspanning en

hygiëne. Je kon er aan sport doen en baden. Tegelijkertijd kreeg de bezoeker de kans om kunstwerken te bewonderen, over cultuur te discussiëren, naar de bibliotheek te gaan...

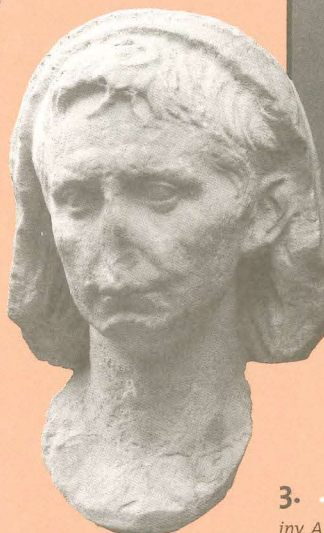
Wie zijn deze personen?
Welke beroemde gebouwen, pleinen of monumenten staan op hun naam?
Plaats de nummers op de maquette.

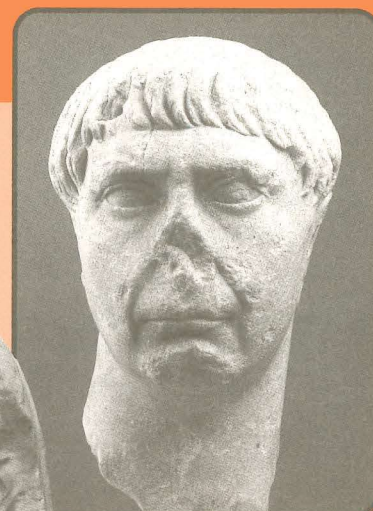
1.
inv. A 1151

2.
inv. A 3557

3.
inv. A 3785

4.
inv. A 3912

Wat zie je op deze afbeeldingen?
Met welk gebouw kan je ze verbinden?
Plaats de letters op de maquette.

A.
inv. A 302 ▲

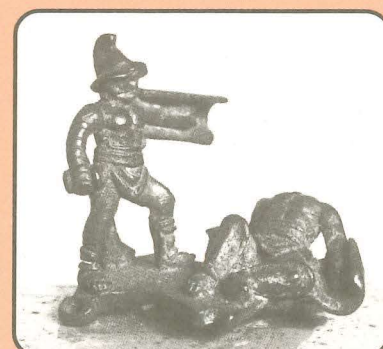
B.
inv. R 1004, 1005 ▼

C.
inv. R 683 ►

D.
inv. R 944 ▼

APAMEA, GARNIZOENSTAD IN

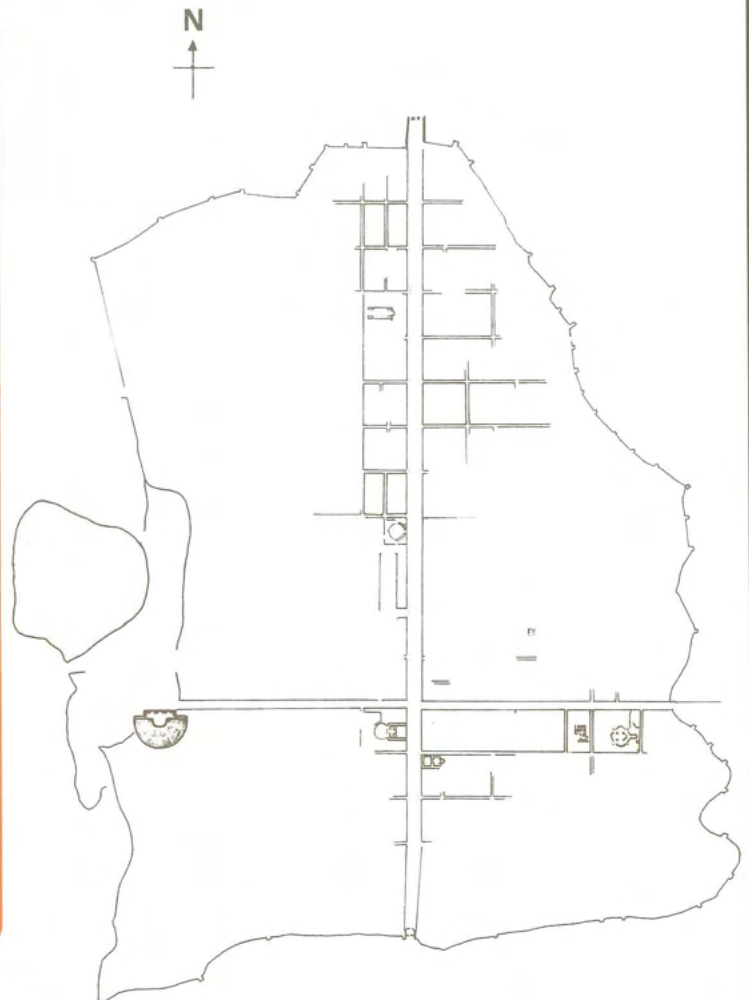
In de 4de eeuw v. Chr. brachten de veroveringen van Alexander de Grote de regio Syrië binnen de Griekse invloedssfeer. Seleukos Nikator, een van de opvolgers van deze veldheer, stichtte er de stad Apamea op een plaats die reeds bewoond was in het 2de millennium v. Chr.

In de 1ste eeuw v. Chr. werd Syrië ingelijfd in het Romeinse rijk. Apamea werd later de hoofdstad van de provincie *Syria Secunda*.

1. De zuilenportieken bepaalden het uitzicht van de stad. Duid op de kaart aan waar ze stonden.
2. Hoe kruisen de straten elkaar?

Apamea in 2001.
foto Klaartje Castelyns

Dorisch

Ionisch

Korinthisch

Composiet

1. Waarom bestaan de zuilen uit verschillende trommels?

.....

.....

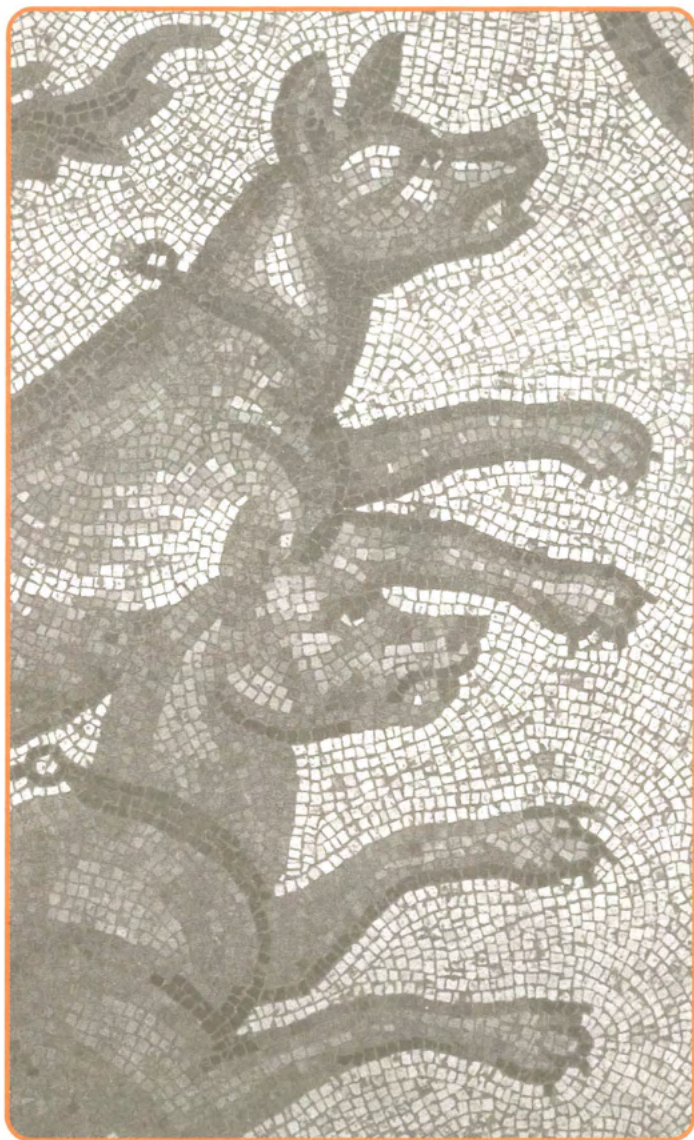
.....

2. Tot welke orde behoren de zuilen van Apamea?

.....

.....

Reeds voor de 5de eeuw v. Chr. werden de eerste (eenvoudige) mozaïeken gelegd in de Middellandse Zeewereld. Het werd een traditie om grote openbare gebouwen en rijke woningen van zo'n vloer te voorzien. Mozaïek is immers makkelijk te onderhouden en bovendien duurzaam en lekker koel in het warme zuiden.

▲ het grote jachtmozaïek

1. Hoe slaagden de kunstenaars erin diepte en beweging in dit mozaïek te brengen?

.....

.....

.....

2. Waarom werden er exotische dieren op de vloer van deze feestzaal afgebeeld?

.....

.....

.....

3. Zijn onderstaande beweringen juist of fout?

☐ J juist ☐ F fout

a. Voor het leggen van de steentjes wordt een zorgvuldig schema uitgezet op de mortel

☐

b. Eerst worden de omtreklijnen van een figuur gelegd, daarna werd ze pas opgevuld

☐

c. De mozaïekblokjes zijn altijd gemaakt van gebakken klei

☐

d. Zowel binnen als buiten kon je mozaïeken aantreffen

☐

THUIS BIJ DE ROMEINEN

De Romeinen waren meesters in het maken van wandschilderingen. Vaak bracht men de pigmenten rechtstreeks op de natte kalklaag aan. Het resultaat is een fresco. Soms werden de fresco's met een laagje was beschermd.

Wat stelt de frescoschilder hier voor?

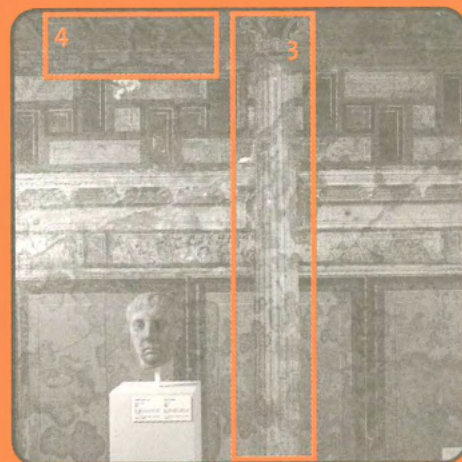

1.

fresco, inv. A 1928

2.

3.

4.

Door het fresco leek de ruimte:

- ☐ groter
☐ kleiner

Verlichting gebeurde met olielampjes. Dikwijls zorgden zij voor meer rook en stank dan licht.

Duid aan :

1. waar de wick zat
2. waar je olie kon bijvullen

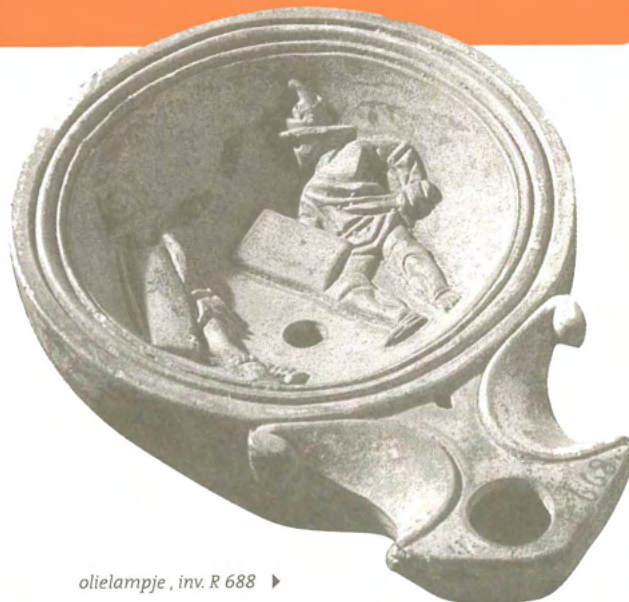

Het fresco is afkomstig uit de streek die Plinius de Jongere beschrijft. Over welke streek gaat het?

.....

'... Al een flink aantal dagen waren er aardbevingen voorafgegaan, niet al te vreeswekkend omdat Campanië eraan gewend is. Maar die nacht kreeg de beving uiteindelijk zo'n kracht dat je ging geloven dat alles niet alleen in beweging werd gebracht maar omver gesmeten... Intussen brak het eerste uur van de dag aan, het licht was nog schemerig, zeg maar kwijnend. Overal om ons heen stonden gebouwen vol scheuren,... de vrees bij een instorting bedolven te worden, was groot en zeer reëel. Toen pas besloten we uit de stad weg te gaan... Het werd weer iets lichter... een aanwijzing dat het vuur dichterbij kwam... toen was er weer duisternis, weer een dichte zware asregen. Elk ogenblik moesten we opstaan om de as af te schudden, anders waren we geheel bedolven en zelfs door het gewicht doodgedrukt...'

▲ Plinius de Jongere, *De Brieven*, vertaling Ton Peters (Ambo, Amsterdam, 2001)

olielampje, inv. R 688 ▶

Hout en leem vormde de basis van de Gallische boerderijtjes. De Romeinen pakten het echter anders aan. De rijke Gallo-Romeinen volgden hun voorbeeld. Een *villa rustica* was niet zomaar een alleenstaand gebouw maar een boerderij met schuren, stallen en land errond.

Kijk eens goed naar de reconstructie van een villa rustica in het museum. Zijn de volgende uitspraken juist of fout?

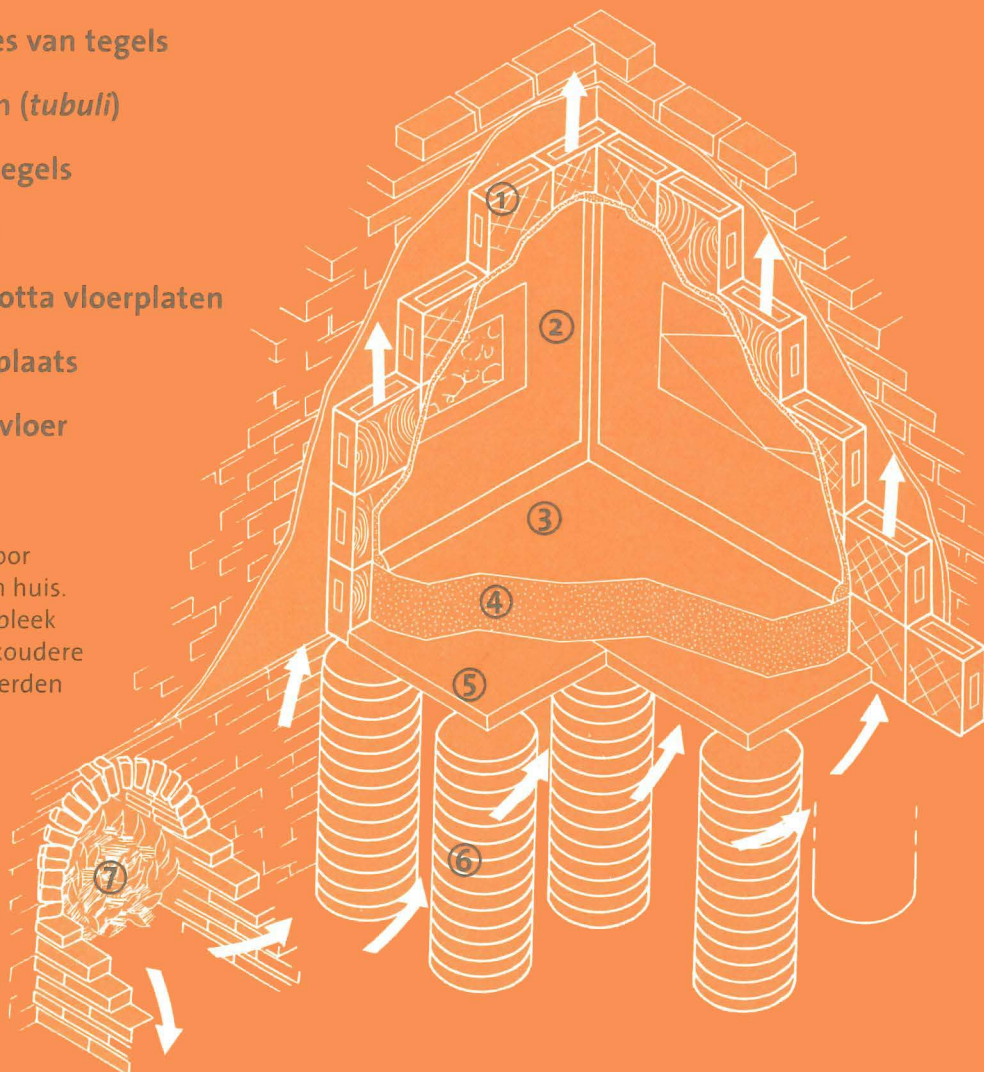
1. Baksteen was onbekend in Romeins Gallië. ☐ **J** juist **F** fout
2. De villa's hadden vaak een portiek of zuilengalerij voor de woning. ☐
3. Dakpannen en ander materiaal in aardewerk vertonen soms vreemde sporen. Bij onze villa was een dier de schuldige. ☐
4. Riolering zoals in Rome vond je nog niet in Gallia Belgica. ☐
5. Vensterglas kon men toen nog niet vervaardigen. ☐
6. De werktuigen zijn goed te herkennen. We zien een troffel, een beitels, hamer en nagels en een passer. ☐

Kan jij de legende vervolledigen?

- ☐ zuiltjes van tegels
- ☐ buizen (tubuli)
- ☐ vloertegels
- ☐ fresco
- ☐ terracotta vloerplaten
- ☐ stookplaats
- ☐ betonvloer

Een *hypocaustum* zorgde voor warme vloeren en muren in huis. Deze centrale verwarming bleek uiterst geschikt voor onze koudere streken. Niet alle kamers werden verwarmd.

KELTEN

Toen Julius Caesar in 58 v. Chr. onze gewesten binnenviel, maakte hij kennis met strijdlustige Keltische stammen zoals de Nerviërs, de Menapiërs, de Trevieren en de Eburonen. Dit gebied zal deel uitmaken van de Romeinse provincie Gallië.

Waarvoor diende de pot uit dit Keltische graf?

.....

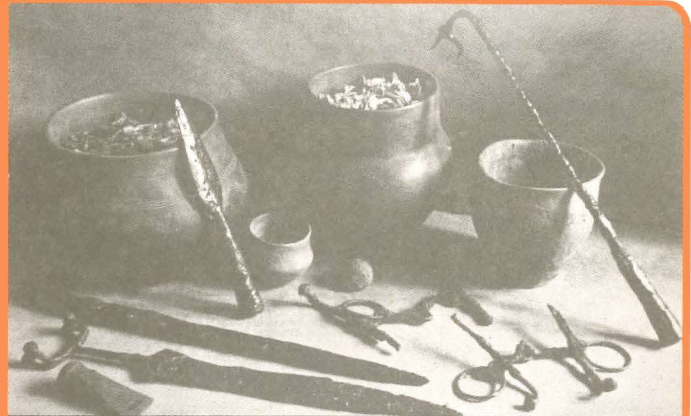
.....

Keltisch grafmeubilair (Waals-Brabant), inv. B 1683 ▶

Waarom kan je zien dat de dode een hoge sociale positie in de stam bekleedde?

.....

.....

‘Daar traden de Gallische vrouwen hen tegemoet, met zwaarden en bijlen en onder het slaken van schrille kreten van woede... Ze stortten zich in het strijdgewoel, rukten met blote handen de schilden van de Romeinen weg, maakten zich meester van hun zwaarden en sloegen geen acht op de wonden en verminkingen : tot het einde toe bleef hun moed ongebroken.’

▲ (Plutarchus, *Leven van Marius*, 1ste eeuw n. Chr., vertaling uit *Historia 2: Klassieke Oudheid*, Uitgeverij Pelckmans, 1998)

Kopen en verkopen was eigenlijk meer ruilen bij de Galliërs. Hun gouden en zilveren munten waren immers te veel waard voor dagelijks gebruik. Met de komst van de Romeinen komt hierin verandering.

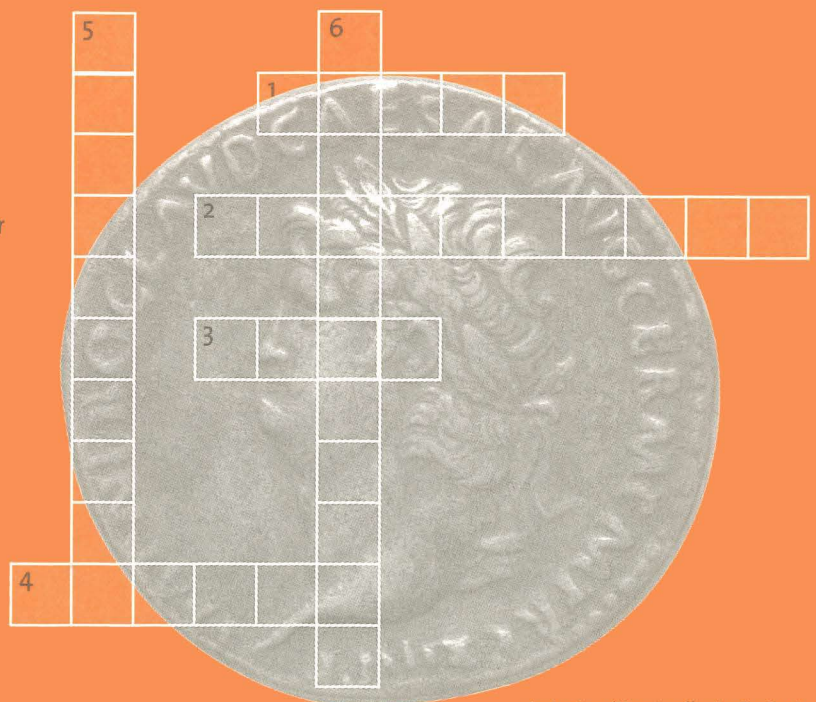
Kan je dit kruiswoordraadsel oplossen?

Horizontaal

1. De Kelten sloegen gouden staters. Welk dier herken je hierop?
2. Hoe wordt de grootste munt genoemd?
3. De aureus en de solidus waren de munten met de hoogste waarde. Van welk materiaal werden zij gemaakt?
4. Vaak werd er een persoon op de munten afgebeeld. Wie was dit?

Verticaal

5. De denarius was van zilver, maar in tijden van economische crisis werd het zilveragehalte stelselmatig verminderd. Hoe wordt zo een muntontwaarding genoemd?
6. Normaal werden de munten geslagen. Wie gebruikte de gietvormen in de linkervitrine?

Sestertius (Nero), collectie De Bast, Universiteitsbibliotheek RUG

LATIJN OF GRIEKS?

Het Griekse schrift was sinds de veroveringen van Alexander de Grote ruim verspreid in het oosten van het Middellandse Zeegebied. Na de komst van de Romeinen blijft het Grieks de culturele taal bij uitstek.

De oorspronkelijke bewoners van het westen van het Romeinse rijk hadden geen echt schrift voor de komst van de Romeinen. Zij namen het schrift van hun veroveraars over: het Latijn.

Fenicisch	Grieks		Etruskisch	Latijn		
13de eeuw vóór Chr.	8ste-6de eeuw vóór Chr.	klassiek	7de eeuw vóór Chr.	7de-6de eeuw vóór Chr.	klassiek	modern
𐤀	Α	Α	Α	Α	A	A
𐤁	Β	Β	Β		B	B
𐤂	Γ	Γ	Ζ		C	C
𐤃	Δ	Δ	Θ	Θ	D	D

▲ uit *Ontstaan en ontwikkeling van het schrift, tentoonstellingscatalogus Generale Bank, 1984.*

Vul aan.
Welke lengtemaat gebruikte men?

mozaïek uit de synagoge van Apamea, inv. AP 19 ▶

Vul aan.
Voor wie richtte Euelpistos deze grafsteen op?

Waarom heeft deze stèle de vorm van een deur?

◀ grafsteen van Euelpistos, inv. A 1042

◀ strigilissarcofaag , inv. A 3679

Vul aan.
Wat vond de man van zijn
echtgenote?

.....

grafsteen van Elia , inv. A 1413 ▶

Vul aan.
Tot welke godsdienst behoorde de dode?

.....

Hoe oud was de dode? 4 .

Om welke karaktertrekken werd zij bewonderd?

gelovig, en bescheiden

portiek

taverne

aperitief

stella

tafel

maritiem

homeopathie

bibliotheek

pedicure

idool

Kan je nog andere voorbeelden bedenken van Griekse en Latijnse sporen in het
Nederlands?

.....

AAN TAFEL MET DE UITVINDERS VAN HET APERITIEF

De Romeinen hadden de gewoonte verschillende gangen na elkaar te eten. Zij hielden ook wel van een grapje bij de maaltijd.

Probeer dit recept maar eens uit. Hoe zou deze kaassoufflé uit het kookboek van Marcus Gavius Apicius smaken?

naar een recept van Apicius uit *De re conquinaria*:

Tiropatinam 'kaasgerecht':

Neem een pan en vul ze met melk. Breng de melk met honing op smaak. Voeg 5 eieren toe per sextarius (0,55 liter) en 3 voor een heminia (0,27 liter). Roer ze door de melk tot een gladde massa, giet deze in een pan van aardewerk. Kook het mengsel op een laag vuur. Als de massa stijf is geworden, strooi er dan peper op en serveer.

De rijke Gallo-Romeinen uit onze streken serveerden hun gerechten in terra sigillata. Dit aardewerk werd ingevoerd.

Kan je drie kenmerken van terra sigillata terugvinden in de toonkasten?

- ①
- ②
- ③

Kom van terra sigillata uit Bavay (Frankrijk) ▼

Kostbaar tafelgerei van zilver sierde de tafels van de rijken. Naast de gewone potten werd er ook luxe aardewerk gebruikt: *terra sigillata*. De Romeinen verspreidden de techniek van het glasblazen voor het maken van schalen en flessen over het hele rijk.

Een van deze glazen voorwerpen werd massaal geproduceerd omdat het zo handig was voor het vervoer van vloeistoffen. Kruis aan welk voorwerp volgens jou het meest geschikt is.

Geef twee redenen voor jouw keuze.

- ①
- ②

▲ inv. B 501

inv. B 887 ▶

inv. B 433 ▶

Glas is in deze periode zelden volledig kleurloos. Welke kleur duikt vaak op?

Heb je een idee waarom? Kies het juiste antwoord.

- ☐ Het glas werd beschilderd met hun favoriete kleur.
- ☐ Onzuiver zand kon ijzer bevatten, daardoor kleurde het glas.
- ☐ Aan het zand werden kleurende planten toegevoegd.

Een van de meest opvallende getuigenissen van de Romeinse invloed is het verschijnen in het hele rijk van openbare badhuizen, thermen genoemd. De keizerlijke smaak drukte zijn stempel op de mode en haardracht in alle provincies. In nederzettingen en graven hebben archeologen een grote variëteit aan spateltjes, zalfpotjes, flacons, juwelen... ontdekt.

Waarvoor dienden deze voorwerpen?

inv. B 755 ▶

inv. B 4432 ▶

inv. 5550 ▶

Etruskische spiegel, ▶
inv. R 1256

Welke kant van de handspiegels wordt getoond in het museum?

Van welk materiaal worden spiegels gemaakt?

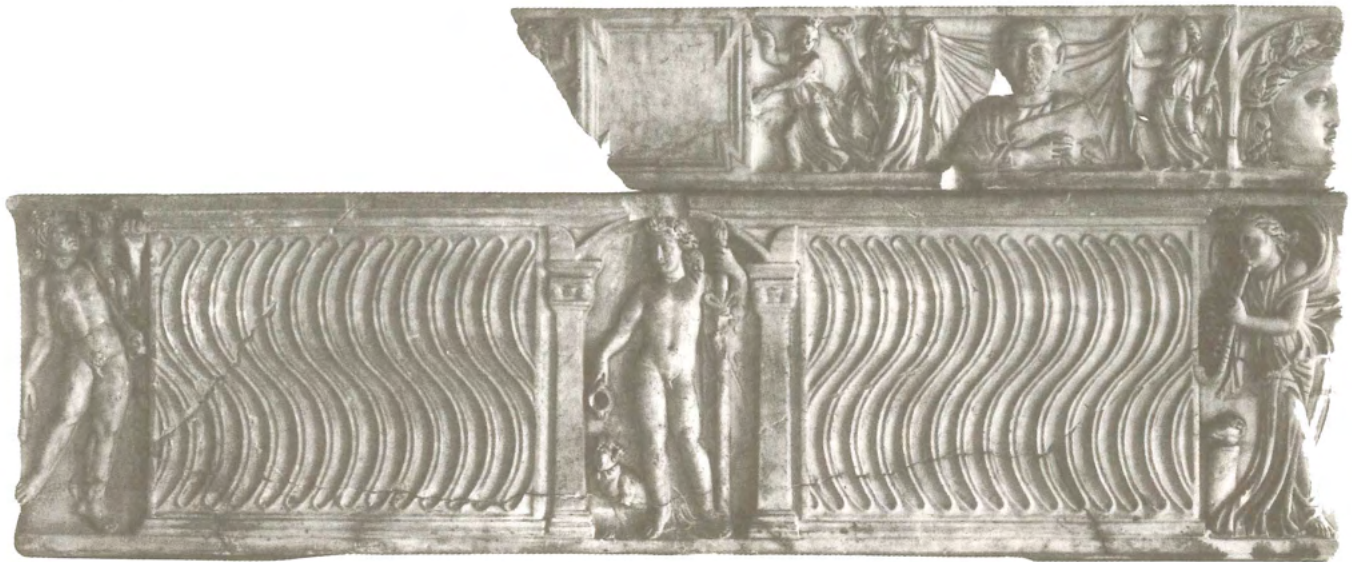
in de Oudheid:

nu:

RITUELEN VOOR DE DODEN

Niet elke Romein werd op dezelfde manier begraven. Tot de 2de eeuw n. Chr. werd de dode voornamelijk verbrand. Zijn as werd uitgestrooid op de bodem van een grafkuil of in een urne of kistje bewaard. Vanaf de 2de eeuw n. Chr. werd de dode in een houten, loden of stenen sarcofaag gelegd.

Volgens de Romeinen was het hiernamaals veeleer een onaangenaam schimmenrijk. De god Dionysos / Bacchus beloofde als god van de vegetatie en heropstanding een rooskleuriger bestaan in de onderwereld.

▲ Dionysossarcofaag, inv. A 3788

Op deze sarcofaag kan je een aantal elementen vinden die verband houden met Dionysos / Bacchus.

Duid de volgende elementen aan op de foto:

1. Dionysos / Bacchus zelf
2. een dansende maenade / bacchante
3. een sater
4. een bok
5. een panter
6. een druivenkrans
7. een thyrsosstaf met druivenranken of klimop
8. een kantharos of drinkbeker
9. een theatermasker

De Gallo-Romeinen cremeerden hun doden. De as en beenderresten werden verzameld en samen met grafgiften begraven. Na de begrafenis werd het graf op een of andere manier aangeduid. Voor de armen was dit misschien een stuk hout of een omgekeerde schaal. Rijke grootgrondbezitters kregen soms een aarden grafheuvel. We noemen dit een tumulus. De grootste zijn 10 à 15 m hoog. Zo vind je te Vorse (in de buurt van Gingelom, Limburg) de 'Drij Tommen'.

'Drij Tommen' te Vorse

Een archeoloog noteert zorgvuldig wat hij in een graf aantreft. Wat vind jij terug in de grafinventaris? Kies vier materialen.

Voorwerp

Materiaal

.....

.....

.....

.....

.....

.....

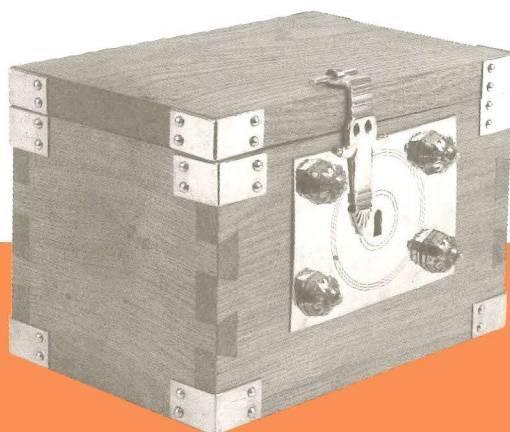
.....

.....

Soms werd er een muntstuk meegegeven. Waarom?

.....

Ook stenen grafmonumenten hielden de herinnering aan de – rijkere – doden levend. Het model van een begraafplaats in het museum toont een graf op het ogenblik van de begraafing en bij de opgraving, bijna 2000 jaar later.

Omcirkel wat er volgens jou in het graf lag rond 100 n. Chr.

een stoffen zak met verbrande beenderen?

een rood schopje?

voedsel?

een houten kistje met metalen scharnieren?

een kruik van aardewerk?

een spiegel?

een glazen bordje?

een halssnoer van bergkristal?